

Diskuse pamětníků se uskutečnila 22. září 2009 v Knihovně Václava Havla při příležitosti otevření výstavy věnované soudnímu procesu s členy VONS v roce 1979. Diskusi moderovala Petruška Šustrová, zúčastnili se jí Dana Němcová, Jiří Dienstbier, Václav Havel a Petr Uhl.

Petruška Šustrová: Vítám Vás všechny na diskusi, kterou budu moderovat. Našimi hosty jsou s výjimkou Otky Bednářové všichni žijící členové VONS, kteří byli v roce 1979 odsouzeni ve známém procesu. Není tady sice ještě Petr Uhl, ale před chvílí volal, že má drobné zpoždění a přijde později. Na úvod hosty požádám, abys popsali své zatčení a následnou vazbu. Poprosím nejdříve o vzpomínku Danu Němcovou.

Dana Němcová: Začnu zatčením, které proběhlo 29. května 1979 v časných ranních hodinách. Začátek se moc nelišil od předchozích domovních prohlídek, pouze jsem si všimla, že všichni mají bílé rukavičky, které ke konci prohlídky byly náležitě černé. Odvedli nás na policii, tam nás dali asi na čtyři dny dolů do zajišťovací vazby a pak nás přešoupli na celu. Bylo nám řečeno, že jsme obvinění tak a tak a že vyšetřování bude probíhat. A probíhalo. K naší potěše bylo, že jsem se nahoře v šestém patře dívala ven oknem a viděla jsem tam jeřáby. Představovala jsem si, že je tam břeh a že tam jeřáby vykládají lodě. To byla moje jediná útěcha, kterou jsem tam měla.

Musím říci, že v rámci toho vyšetřování jsem neměla žádný velký problémy, nic mi neslibovali a nic na mě nezkoušeli. Neměla jsem advokáta, takže mi na chodbě přidělili advokáta ex offio, kterému jsem předala plnou moc. Sliboval mi tak tři až pět let, s čímž jsem teda počítala. Na začátku to tak vypadalo. Dopustila jsem se chyby, že jsem neodmítla vypovídat, protože jsem předpokládala, že je potřeba, aby výpovědi byly zaprotokolovány, až jednou prostě dojde k nějaké rehabilitaci nebo revizi procesu, aby bylo jasné, že jsme se prostě ničeho trestného nedopouštěli. Takže jsem asi udělala chybu. Jinak je pravda, že když bylo uzavření spisů, seznámení se spisy, tak na mě velice tlačil prokurátor, abych učinila nějaké prohlášení. To jsme neučinila, nakonec sám vyšetřovatel, když jsme prostě zarytě mlčela, prohlásil: „Tady žádné prohlášení nebude“. Což jsem z jeho strany ocenila, byl to tenkrát poměrně mladý člověk. Já jsem takový blbec, že když se někdo ke mně chová slušně, tak nejsem schopná ho zavčas poslat do patřičných míst, takže jsem měla i dojem, že přistupuje s určitým respektem k tomu, co se mu tam snažím vykládat. Ale stejně si to nedovedu vysvětlit, mohlo to být opravdu jenom tím vnějším tlakem, že jsem se tedy stala takovým trojským koněm. Stará bába, matka od mnoha dětí a navíc nemocná, s tím se docela dobře operuje v tom smyslu, že se tedy nakonec rozhodli mi dát podmínku. A je pravda, že ani po propuštění, po konci toho procesu, jsem neustala ve své trestné činnosti, když jsem byla podmíněně odsouzená. Chtěli například využít mého svědectví ve věci Rudy Battěka, ale sverepě jsem odmítla vypovídat s tím, že bych si mohla vlastně způsobit nebezpečí, protože jsem byla podmíněně trestaná. Prokurátorka se rozčílila, ale nic se nestalo. Musím poděkovat Petrušce [Šustrové], Aničce [Šabatové] a dalším přátelům, kteří mi v té době byli oporou.

Musím říct, že když nás zavřeli, tak z psychologického hlediska bylo zvláštní, že jsem měla takový pocit úlevy, neboť tenkrát byla už ta tenze hodně vysoká. Já jsem vlastně na různé procesy chodila už v první polovině sedmdesátých let. V podstatě to začalo v roce 1974 po zásahu proti muzikantům a jejich fanouškům v Rudolfově a pak to pokračovalo

v roce 1976. Pocit bezmoci, prostě pocit křivdy, vůči které by člověk měl něco dělat, protože koneckonců společenská odpovědnost je vždy na celé společnosti, tak na mě tehdy hodně doléhal. Když jsme v roce 1978 založili VONS, tak postupně přicházela řada lidí a dozvíдалa jsem se tak postupně o tolika dalších a dalších situacích, případech a životních osudech, že to člověka nemohlo nechat lhostejným. A když už konečně přišla ta vazba, tak jsem si říkala, tak už je to tady a už je to jasný. Stačí to takto na začátek?

Petruška Šustrová: Jirko, tobě se taky ulevilo?

Jiří Dienstbier: Řekl bych to takhle. Když jste to tady na výstavě prozradili, tak musím připomenout, že ten první den byl skutečně docela dobrý (*smích*). Popíjeli jsme totiž do čtyř hodin do rána v hospodě v Ladově ulici. Byli tam skoro všichni, takže jsme pak byli trochu unavení (*smích*). A v půl šesté nás tahali z postelí. Takže ten první den byl takový opakovací... Celý měsíc pak byl naprosto drsný, i když možná jak pro koho. Deset až dvanáct hodin denně výslech, vybalili na nás osm devět let podle § 105 a mluvili o velezradě a špionáži. Na začátku nám říkali, že za měsíc bude proces. A za měsíc to najednou utnulo a nebylo nic. V létě se vůbec nic nedělo.

Měl jsem naštěstí skvělého advokáta, kterého mi sami našli. Luboš Tichý byl tehdy mladý advokát, dnes je profesor a vedoucí ústavu na právnické fakultě. Tenkrát vůbec nevěděl, do čeho jde, když mu to nabídli. Chodil za mnou, hrozně se divil a protestoval proti tomu, že ho nikdo nepozval na nějaký výslech a podobně. Pak jednoho dne přišel a říkal: „Tak přijeli ke mně domů, zabavili mi oba pasy, který jsem měl.“ Jeho prostřednictvím jsem se dověděl řadu věcí o tom, co se děje venku. A tři z nich byly pro mě strašně důležité. Za prvé, že když nás sebrali za VONS, tak že do něho vstoupila řada dalších lidí a vlastně se celkový počet jeho členů ještě rozšířil. Druhá věc souvisela s tím, že ten zásah byl zamýšlen především proti Chartě 77, nešlo jim přímo o VONS. Když se předtím snažili zničit jednotlivé opoziční činnosti, tak se jim to stále nedařilo. Až pak si vybrali nakonec nás, ale udělali to ze dvou důvodů blbě. Zaprvé proto, že si vybrali VONS. Měl jsem v této souvislosti skvělý argument, že vlastně sami porušili svůj nejzákladnější princip o tom, co je a není trestná činnost. Tehdy jsme poslali Generální prokuratuře první sdělení VONS, kde jsme uváděli, co budeme dělat. Generální prokuratura nám byla povinna buď neodpovědět, a tím přijmout, že je to legální činnost, nebo měli za povinnost napsat, že to je trestná činnost. Takže když neodpověděli a sebrali nás až po 113 vydaných sdělení, tak to bylo základní, úplně učebnicové porušení jejich vlastních právních předpisů. Potom jsem se dozvěděl, že místo toho, aby rozbili Chartu 77, tak se počet jejích signatářů zdvojnásobil asi měsíc poté, kdy nás zavřeli. A pak tady byl obrovský odpor v zahraničí, který opravdu sahal od papeže přes západní komunistické strany, což bylo opravdu univerzální, takže za měsíc to všechno najednou sklaplo a nic se nedělo.

Občas byl v létě 1979 pouze nějaký malý výslech. Při nich začaly padat takové hlášky, že kdybych si to snad náhodou rozmyslel a chtěl třeba někam odjet, že by se o tom dalo ještě mluvit. Na to jsem nijak nereagoval. To nemělo žádnou cenu, protože i kdyby to byla pravdivá nabídka, tak to bylo jedno. V každém případě jsem měl od dětství jednu velikou výhodu, protože můj tatínek mě učil: „Nikdy se nenech nikým vydírat, i kdybys za to, co uděláš, měl zaplatit krkem.“ A to mi pomáhalo v letech 1971 a 1972, když jsem začal chodit na výslechy. Pak mi ještě trochu pomohl Ludvík Vaculík, které-

ho jsem tehdy potkal ještě před svým prvním výsledkem na Mariánském náměstí. Ptal jsem se ho na to, jaké to bylo u výslechu. A on mi říkal: „Hele, to je strašně blbý, my jsme tak vychovaní, že na slušnou otázku máš dát slušnou odpověď. A já jsem si prostě musel říct, že oni nemají na slušnou odpověď nárok.“ Tenhle přístup byl výborný.

Takže za měsíc to vlastně skončilo a pak už to bylo jenom takový plácání. Jak jsem říkal, můj advokát byl skvělý, vždycky mi přinesl karton cigaret a někdy dokonce i půl kachny. Nechal to tam nepovoleně, jenomže oni to nemohli jen tak nechat, a když odešel, tak mi to museli dát. Tak jsem to plácal až do konce října 1979, kdy se uskutečnil náš proces. Pan doktor Kašpar při něm byl samozřejmě naprosto dokonalý, prošel šest tisíc stránek spisu za dva dny. Když nás odsoudil, stal se pak ministrem spravedlnosti a vydržel tam až do roku 1989.

Petruška Šustrová: Václav Havel byl tehdy ve vazbě již podruhé. Poprvé jsi tam byl již v roce 1977. Byl v těch dvou pobytech ve vazbě nějaký rozdíl? Prožíval jsi to už jako starý mukl, nebo to bylo ještě o to horší, že už jsi jednu zkušenost s vězením měl?

Václav Havel: Hlavně musím říct, že má paměť je příšerně děravá a leckteré věci, na které tady Dana nebo Jirka vzpomínali, se mi začaly lehce vybavovat, až když jste je tady řekli. Já jsem byl ve skutečnosti ve vazbě potřetí, nepočítám-li osmačtyřicítky. Poprvé to bylo v roce 1977 ihned po vzniku Charty a podruhé v roce 1978 v souvislosti s plesem železničářů. Má zatčení mívala vždycky jakýsi komediální příděch a také zatčení kvůli VONS se odehrálo velmi pozoruhodným způsobem. Já jsem nebyl doma, byl jsem u jedné známé, kde jsem se asi skrýval, nebo co (*smích*) a tam jsem... to tady asi stejně někde je napsaný.

Já jsem tedy po tom našem večírku nespál doma. Pak jsem měl zvláštní bod programu, jel jsem totiž s Plasty na Vyšehrad, kde nahrávali takový svůj ilegální videoklip a pověřili mě tím, abych tam bubnoval. Takže já jsem s nimi poprvé v životě bubnoval a byla u toho všelijaká legrace. A pak jsem přišel domů, krátce, teda vlastně do toho dotyčného bytu, a krátce na to tam dorazila policie. Ale to už bylo odpoledne a oni mě už od rána hledali (*smích*). Byli v našem bytě v Dejvicích, tam se dokonce jakýmsi způsobem do něho vpáčili. A nakonec mě tedy, nakonec mě chytily. Přátelé, u nichž jsem se skrýval, jim navíc nechtěli otevřít, takže bylo takové zoufalé přetlačování u dveří. Nakonec jsem tedy dopaden byl a jeli jsme do mého bytu, kde probíhala domovní prohlídka, a já cítil opět ten pocit úlevy, tak a je to tady, měl jsem zvláštní pocit radosti. My jsme to čekali každým dnem, přeci, léta letoucí, a když se to pak stane, tak se člověku uleví, to je docela logické. Zároveň už jsem měl jistou zkušenost z minulé vazby, kdy jsem ještě podléhal tomu známému omylu, kdy si člověk myslí, že jim cosi vysvětlí, takže jsem mluvil víc, než jsem měl, i když jsem nikoho neudal. A po té zkušenosti jsem tentokrát opravdu nemluvil nic, pokud si vzpomínám, což opravdu je těžký, zvlášť pro zdvořilého člověka. Představte si, že osm hodin sedíte s někým v místnosti a on na vás kouká a říká: „Tak co, no, má to smysl, půl hodiny pauza“, sedíte a on říká: „A tehdy, když váš pes háral, vezl jste ho k veterináři, nebo nevezl?“ Sedět, neodpovědět, strašně těžké. Ale nicméně už jsem se to jakýmsi způsobem naučil, takže mám na tu vazbu dobrou vzpomínku. Prostě jsem s tím počítal a vlastně si ani moc nepamatuju, co všechno se dělo.

Vím, že to léto bylo horko, že v té vazbě bylo šílené vedro, tam mohlo být snad čtyřicet stupňů, to bylo nepříjemné. Vím, že jsem byl jednou ve vazbě navštíven svý-

mi takovými plukovníky, které jsem znal z toho, neboť patřili k operativě, sledovačky a tak. Jednou jsem byl jimi navštíven a bylo mi řečeno, že mám pozvání od Joa Pappa, slavného amerického režiséra, na roční stáž v jeho The Public Theater v New Yorku a že by byli ochotni mě za jistých okolností pustit. Ten trik jsem už znal, na ten jsem jaksi přímo naletět nemohl, nicméně přesto jsem určitou chvíli [přemýšlel], přece jen mi to vrtalo v hlavě, protože oni to totiž tak chytře postavili, že když přijmu tohle a oni mi tedy dají pas a budu moci odjet, s ženou samozřejmě, tak že se nebude proces vůbec konat, takže já se vlastně zachráním, osvobodím i všechny své přátele, a naopak tím, když to nepřijmu, tak je na dlouhá léta uvrhnu do vězení. A to byl argument, nad kterým bylo třeba přeci jen chvíli přemýšlet, zvláště když je člověk v izolaci, neví, jaké je klima, atmosféra, co se děje, s nikým nemluví. Pozvali nicméně moji ženu Olgu, které jsem to za přítomnosti plukovníků vylíčil, protože to byla má podmínka, že se s ní poradím. A ona mě utvrdila v tom, že je to celý nesmysl, což oni odposlouchávali a už se ani nevrátili do té místnosti, jenom mě odvedli zpátky do cely. A co se týče procesu samotného, jestli to už je tématem?

Petruška Šustrová: Teprve bude, ale budeš zase na řadě až poslední. Takže jste seděli ve vazbě. Jak říkal básník Quido Machulka, „správný vězeň bručí brum brum“. Pokud si vzpomínám, tak proces je pro vězně takové velké vytržení, člověk vyjde z cely, vidí svoje známé, vidí svoje spoluobviněné a odehrává se proces. Tys ho, Dano, proležela?

Dana Němcová: Byla jsem tam přítomná, ale ležela jsem?

Petruška Šustrová: Říkali, že ano.

Dana Němcová: Je to možné, fakt je, že mi bylo blbě. Domáhala jsem se lékařské kontroly, kterou mi odepřeli a neodvedli mě teda k lékaři. A fakt je, že od té doby, co jsem z toho kriminálu vypadla, tak některé věci, které jsem měla pěkně uspořádané, vybublaly jinudy a od té doby jsem vlastně v léčení kvůli srdci. Takže možná že jsem to srdce tam natolik simulovala, že jsem tam polehávala, ale fakt je, že mně taky hrozně bolela záda. Já už jsem to taky zapomněla.

Petruška Šustrová: Pavla [Němcová] tehdy říkala, že tě taky pomohli položit na lavici.

Dana Němcová: To je možné, oni byli laskaví. K tomu vydírání jsem si ještě vzpomněla, jak o tom mluvil Jirka, že vlastně tady bylo zmíněno, že v Polsku za nás drželi hladovku, tak se tam v létě 1979 vydal můj syn David s Tomášem Liškou. Tam je samozřejmě zadrželi a eskortovali. A mně sdělili na Ruzyni, to byl jeden z jejich trumfů, že tam dole mají Davida. Já jsem nehnula brvou. On byl v cele dole, kde mu dali na díru někoho údajně šíleného, který mu natrhl ucho a tak dále. A když jsem na to nereagovala nikterak vzrušeně, tak ho prostě za čtyři dny vykoplí.

Petruška Šustrová: A jak si pamatuješ soudní jednání?

Dana Němcová: Jako šaškárnu. V podstatě to bylo velmi formální. Například tam pouštěli na vstupenky jenom omezený počet našich příbuzných, a protože já mám

těch dětí jako malých psů, tak tam nemohli samozřejmě všichni. Takže tam šli ti, kteří mají nejlepší paměť, kteří byli schopni si něco zapsat. Já mám dojem, že Pavla se tenkrát velice osvědčila. A všechno to bylo takové divadlo, trochu absurdní divadlo. Na té odvolávce bylo nejlepší to, jak Petr Uhl nadskočil, když jsem tam sdělila, že FIDH přijalo VONS, tak to mě potěšilo. Takže tuto informaci bylo z volné nohy možné k tomu odvolacímu soudu propašovat pro ty, kteří tam bohužel uvázli.

Petruška Šustrová: Dodám jen, že FIDH je Mezinárodní federace za lidská práva a v roce 1979 přijala VONS za člena, sice s trochu zvláštním statutem, ale za naprosto rovnoprávného člena. Tobě taky připadal soud jako fraška?

Jiří Dienstbier: Mělo to dramatický začátek. Nás přivedli zadním schodištěm, byli jsme připoutaní řetězy k sobě, takhle, a tak nás vedli. Když jsme šli po tom schodišti, tak tam trčeli lidi, mezi nimi moje dcery, kterým tehdy patnáct nebo šestnáct let. Takže jsme na sebe alespoň mohli zamávat, protože dovnitř pouštěli od každého jenom dva příbuzné. O tom by mohl mluvit tady Ivan [Havel], protože byl mezi nimi. A potom si ti příbuzní večer sedli a po paměti, protože psát si tam nic nemohli, sepsali vlastně průběh toho procesu.

Soudu předsedal JUDr. Kašpar, bývalý švec a dělnický kádr. S ním souvisí jedna pěkná story. Advokát Václava Bendy byl trochu podělaný, takže když začal svou řeč, tak říkal, že samozřejmě se svým klientem sice vůbec nesouhlasí, ale že ho musí obhajovat, poněvadž si myslí, že platí takovýto přísloví „ševče, drž se svého kopyta“ (*smích*). Tak se to začalo všechno chechtat a pan doktor Kašpar se ušklíbl. A pak to fičelo, nenechal nás v podstatě mluvit, když jsi začal mluvit, tak tě okamžitě usek, že to není k věci atd. Vyškrtnul šedesát svědků obžaloby. Kdybychom se každého svědka ptali, zda se skutečně cítil ponížený a ublížený, když jsme ho [ve sděleních] kritizovali, tak to by ten proces trval dva měsíce. To samozřejmě nechtěl. Tak je prostě vyškrtnul a šmitec. A za dva dny nás tedy odsoudil. Ale musím potvrdit to, co tady říkal Vašek. Když řekne tři roky, tak to najednou spadne, je to fajn, protože teď vím, že to mám na tři roky, není to ani osm let, není to prostě ta nejistota. Tak už si začneš říkat, tři roky, to přeci zmáknou, to není problém. Protože nic jiného nejde dělat, to bys byl blázen, kdybys k tomu přistupoval jinak.

Snad jenom ještě takový detail. Paní doktorka Dojčárová to při odvolacím řízení na Nejvyšším soudu zvládla za jeden den. A nechala nás tam vykecat a bylo to úplně jedno. Ale nám se povedla ještě jedna krásná věc. V devět hodin večer jsme se vzbouřili, že podle trestního řádu máme nárok na teplé jídlo. A teď nastal zmátek, že už tam pro mukly vůbec nic není, tak paní doktorka musela poslat pro jídlo do nějaké luxusní restaurace. Přinesli nám talíř s takovými kotletami, s oblohou a se vším. To bylo výborné, to bylo po delší době skvělé jídlo. Jenomže se tím docílilo ještě jedné věci. Přetáhlo se to přes půlnoc, takže rozsudek vynesla až 21. prosince 1979, tedy na výročí 100. narozenin Josefa Vissarionoviče Stalina, takže to mělo ještě tuto krásnou hodnotu.

Petruška Šustrová: Vašku, ty jsi to taky prožíval jako absurdní hru?

Václav Havel: Ke svému zatčení bych měl přidat ještě jednu vzpomínku. Při domovní prohlídce v mém bytě jsem se obrátil na toho hlavního policajta, když říkal – půjdete

asi s námi, vezměte si věci – tak já jsem se ho ptal: „A je to na delší dobu?“. Ptal jsem se proto, abych si vzal buď karton cigaret, nebo jednu krabičku. A on říkal: „Je to tentokrát na delší dobu.“ A já jsem mu řekl: „Děkuji“. Naprosto nesmyslně jsem mu za tuto informaci poděkoval (*smích*).

Jiří Dienstbier: To je stejné, jako když Marie Antoinetta omylem šlápla na popravišti katovi na nohu, tak mu řekla „pardon“. Vychovaná dáma.

Václav Havel: Jinak potom potvrzují, co tu Petruška říkala, že se všichni vězni ve vazbě těší na soud. Upínají se k němu, protože je to událost v tom nudném životě. Těšil jsem se na něj i já a dobře jsem se připravoval. Napsal jsem si krásný projev, který jsem se ale navíc naučil nazpaměť, protože tam se nesmělo předčítat nějaký projev. Ani jsem nechtěl a přišlo mi to i nedůstojné, tak jsem se ho naučil a podstoupil jsem mnoho zkoušek a generálek v cele. Takový jeden kluk, zlodějíček, co byl se mnou na cele, mi dělal publikum a režiséra. Jediné, co si ze soudu pořádně pamatuji, byl zápas s tím Kašparem o to, abych to, co umím zpaměti, tam mohl odříkat. A vždycky po půl větě mě přerušil a říkal, že už to není k věci. A já jsem říkal, že to je k věci a zase jsem odříkal větu, takže už se mi to začínalo plést, protože nejsem zkušený herec a prostě to přerušování mi sebralo niť té paměti. Pak jsem tedy rukou napsané dal svému advokátovi Lžičařovi, to je má hlavní vzpomínka na ten soud.

Bylo jasné, že dostaneme pár let, jen nebylo jasné kolik. A vím, že když jsem se z toho soudu vrátil, tak jsem byl přímo v euforii. V noci jsem si sedl ke stolečku v cele a začal jsem psát svůj životní program na dalších pět let. To jsem psal formou dopisu Olze. Napsal jsem, že zaprvé se naučím německy a tak dále, naprosté utopie a blábolý to byly, ale úplně jsem pookřál. V tom světě plném nejistot a zmatků a záhad bylo najednou něco jasně nalajnováno.

Petruška Šustrová: Dano, po soudu jsi na rozdíl od ostatních mohla odejít domů. Tehdy jsi patřila mezi nejslavnější československé politické vězňe. Jak vypadal tvůj návrat z vězení?

Dana Němcová: Já jsem se pak dozvěděla, že děti byly zděšený. Říkaly: „Honem domů, musíme uklízet.“ Přišla jsem a zůstala ve mně taková zatuhlost. Děti říkaly: „Tak to máme tlouct do ešusu, aby ses najedla, nebo co? Na co máš chuť?“ A já neměla na nic chuť, neměla jsem o tyto věci vůbec zájem. Nějak jsem byla ráda, že jsem jako mezi lidmi, potřebovala jsem s nimi mluvit, ale vždyť já jsem přišla vlastně do doby, kdy byl ten největší tlak na vystěhování. A teď Sváta Karásek a další přátelé... A teď člověk viděl, jak je to tíživá doba, že těch nespravedlností bude opravdu přibývat a bude jich čím dál tím více a bude to pokračovat. Takže jak jsem si v tom kriminále spíš všimla, co se tam dělo okolo mě, a byla jsem schopná vnímat realitu, tak když jsem vypadla ven, tak na mě znovu padla taková určitá úzkost a pocit ohrožení. Snažila jsem se přemluvit každého, kdo se dal, aby tady ještě zůstal.

Petruška Šustrová: Při jedné debatě se svými gruzínskými přáteli jsem slyšela, jak jeden z nich použil pojmu velká zóna. Ptali se ho, jaké to bylo, když ho pustili. A on říkal, přišel jsem z té malé zóny do velké zóny. Jak jsi ty přešel do té velké zóny?

Jiří Dienstbier: Víš co, je jasné, že tři roky není dvacet let, ale stejně... Vypravuje se mi hned několik věcí. Za prvé – nejdřív jsem byl měsíc úplně vyčerpaný. Poněvadž tady máš takovou skříňku, tady máš vše, tady máš čisticí prostředky, tady máš něco k jídlu, tady máš nějaký hadříky. A teď přijdeš domů, kapesníky jsou na druhý straně bytu než trenýrky a ponožky a ty v tom lítáš jako blázen. A zatímco tady v tom jsem měl všechno pěkně pohromadě. Tak to je jeden moment, že to je hrozně únavný. A druhá věc, která mi trvala asi dva a půl roku. Tam v těch velkých cimrách si zvykneš na to, že se úplně zavřeš do sebe a čteš si třeba nebo něco děláš nebo se učíš, bez ohledu na to, že vedle hrají kuželky, támhle zrovna dva muklové souloží, a to všechno ignoruješ. A když jsem se vrátil, tak jsem vnímal do pěti minut, když bylo víc lidí, a ti ze mě byli šokováni, protože jsem vůbec nepobíral, o čem se baví. Oni se mě na něco ptali a já jsem nevěděl, co říkají, protože jsem byl už zase někde mimo. Takže některý kamarádi mě to měli za zlý, jestli jsem v kriminále nezpychnul. Nebo někdo něco vykládá a najednou zjistí, že ho vůbec neposlouchám. Tak toto jsem se musel odnaučit.

A pak třetí věc – nikdy jsem neměl problémy s výslechy na Státní bezpečnosti, ale pro mě bylo úplně hrozný, když někdo u dveří zazvonil. Já jsem nesnášel zvonek. A když děti šly domů a zapoměly si klíče a zazvonily, tak jsem na ně řval. Ale když zazvonili estébáci, tak jsem taky otevřel dveře, ale v okamžiku jsem se uklidnil, pozdravil jsem se s majorem a bylo to v pořádku. Ale někde se to projeví. Pak když jsem to říkal Vaškovi Bendovi, když se vrátil, tehdy mi povídal, „já jsem si říkal, že jsi divný,“ ale pak mi za dva měsíce řekl, že zažívá úplně to samé. Takže to sice chceš zvládnout silou vůle, ale stejně se to někde projeví a působí to. Když potom Vašek napsal hru *Largo desolato*, tak jsem si říkal, že je to asi tak obecné, že se to projevuje u všech. A Petr Uhl mi potom říkal: „Nediv se, zvykání si na normální život trvá tak dlouho, jak dlouho si seděl.“

Petruška Šustrová: Je pravda, že my sami, když jsme se vrátili z vězení, tak všichni naši přátelé vzpomínají, že jsme byli naprosto nesnesitelní. Vypravuji si přitom takový pocit, že vlastně nikdo neví, o čem mluvíme, že lidi, který to nezažili, to nemůžou pochopit. Ale Václave, ty jsi zažil návrat s takovou inkubační dobou. Můžeš to popsat?

Václav Havel: Já měl vlastně návratů více. To vracení mě zaujalo jako úkaz, který by stál za nějaké vědecké studium. Především a hlavně na člověka padne během vteřiny tíha rozhodování. Ve vězení je vše rozhodnuto. A tady se najednou od rána, jakmile se člověk probudí, už má rozhodovat, jestli půjde dříve do koupelny, nebo si dříve vezme kalhoty, a který kalhoty si vezme. Bolí ho hlava, dřív než vyjde z domu. A teď nové rozhodování, jestli pojedě autem, tramvají nebo pěšky a podobně. Dále jsem prožíval naprostý strach ze samoty. Dana je svědek, že když jsem musel být doma sám, že mě musela dělat jakéhosi spoluvězně, protože jsem nesnesl být sám. Strašně jsem se bál chodit na ulici, vždycky jsem někoho prosil, aby šel se mnou. To je společná zkušenost více odchodů z vězení.

Pokud jde o tento odchod, ten byl opravdu moc krásný, protože jsem byl tehdy s dosti těžkým zápalem plic v pankrácké vězeňské nemocnici, kde to bylo fajn oproti normálnímu vězení. Ulehl jsem k spánku a bylo to asi v sedm, kdy tam byla večerka. A najednou mě probudili a v mé cele, kde jsem byl sám, najednou stálo asi pět lidí, uniformovaní a někdo i v civilu, a oznámili mi, že Obvodní soud v Praze 4 rozhodl o přerušení trestu. A já jsem řekl: „A můžu tady ještě přespat?“ (*smích*) A oni mi řekli:

„To nemůžete, vy jste civilní osoba.“ A já jsem řekl něco jako: „A co budu dělat, kam půjdu?“ A oni mi řekli: „To my vám tady nabízíme odvoz.“ Oblékl jsem se, posadili mě do auta, které mě odvezlo do nemocnice pod Petřínem, kde mělo pokračovat mé léčení. A můj hlavní pocit při té eskortě byl, jak je to možné, že nemám pouta, přece při eskortě, když má člověk opustit celu, tak je navyklý, že má pouta. A nejednou mám volné ruce a dostal jsem absurdní myšlenku – vždyť můžu kdykoli z toho auta vyskočit, když budu chtít. Dojel jsem do nemocnice, kde jsem pak prožíval krásné časy. Byl jsem na jedné straně zbaven vězení, ale ještě jsem nebyl obtěžkán tíhou svobody, takže jsem si tam krásně žil a léčil se. A přátelé tam za mnou chodili, nosili mi alkohol a švestky, tak jsem to míchal a dělal jsem takovou zvláštní bowli. Byl to opravdu krásný měsíc. Byl to jakýsi mezistupeň mezi tím životem venku a uvnitř.

Jiří Dienstbier: Já jsem chtěl jenom ještě jednu poznámku. To už není žádné psychické trauma, ale já mám problém se připoutat v autě, mě to prostě připomíná klepeta a vždycky když se mám připoutat, tak si říkám, tak už jsem zase jako v kriminále, dobrovolně se tady připoutávám. Takže mám s tím takovouhle reminiscenci (*smích*).

Petruška Šustrová: Ještě mám jednu otázku, která vám možná bude připadat, že je to jasné a že není potřeba na ni odpovídat, ale myslím si, že by to bylo velmi dobré, abyste zkusili odpověď formulovat. Vy jste byli zavřeni za něco, co jste dělali. Vylíčili jste dostatečně plasticky, že to vězení je hluboký zásah do lidské osobnosti a že to není žádná sranda, i když to vypravujete tak, jako kdyby to byla sranda. Vím, je to taky už dávno a nebudeme si přece plakat na rameni. Ale měli jste někdy období, uvažovali jste o tom, že byste po návratu už raději v té činnosti nepokračovali?

Dana Němcová: To mě ani nenapadlo.

Petruška Šustrová: Jak ani nenapadlo, to ti přece říkali jasně, ne?

Dana Němcová: Ne. Já jsem si to nedovedla vůbec představit. To byl vlak, ze kterého se nedalo jen tak vystoupit. A když si jednou člověk zvolil takovou cestu, tak už z ní nebyla žádná odbočka, to prostě nešlo. Kdyby dal najevo nějakou slabost, nebo že je ochoten se nechat vydírat, tak by byl na lopatě. To nešlo.

Jiří Dienstbier: Mě zavřeli, když jsem byl čtyři měsíce mluvčím Charty. Když jsem se vrátil, tak jsem se v roce 1985 stal opět mluvčím Charty, aby jasně viděli, že to prostě nemá žádnou cenu mě zavírat. Ale hlavně jsem si hned na začátku řekl, že je strašně důležité dát jim naprosto jasně najevo, po tom začátku sedmdesátých let, že mám názory, od kterých v žádném případě neustoupím. Budu se chovat slušně, nebudu s nimi třeba vyjednávat, budu s nimi sice jednat slušně, ale současně tak, aby neměli nejmenší pochybnost, že se prostě nic nezmění, pokud jde o moje postoje.

Za druhé jsem se zařekl, že se nenechám nikdy ničím vydírat. A to je naprosto zásadní. Mně se to stalo vlastně jenom jednou, že moji dceru Moniku, kterou nepustili na školy, pozvali studovat do Vídně a oni to stále zdržovali, až mě jednou vyhledal major Nový, posadil mě do auta a najednou jsme zastavili na Újezdě. On se chtěl se mnou procházet po Petříně. Bylo krásně a svítilo sluníčko a on říkal, že je tady pěkně, tak

jsem si pomyslel, mám ti říct, ty pacholku, a bude ještě krásnější, až tu nebudete. Takže když si chtěl hrát na komisaře Böhma, tak jsem odpověděl: „Nechci se tady s vámi procházet. Co tedy chcete, tady nejsme na výslechu, tady dole je lavička.“ A on začal s tím, abych jim slíbil, že nebudu aktivnější, než jsem teďka, což bylo podle něho dobré, tak že by jí pustili.“ Já jsem říkal: „Pane major, co je to za nesmysl, ty věci přece nemají vůbec žádnou souvislost.“ Načež jsme si tam takhle čtvrt hodiny vyměňovali stanoviska a na konci mi řekl: „No, tak smůla“. Odešel a za týden ji stejně pustili. Zkusili ještě, jestli je možné mě vydírat nějakým způsobem dál. To je myslím základní věc – jakmile se dal někdo vydírat, tak to bylo naprosté neštěstí. Třeba kvůli tomu, aby manželce neřekli, že má milenku, nebo něco podobného, a on jim chudák podepsal něco, aniž by třeba i potom cokoliv udělal, ale už měli jeho duši a on nemá dneska lustrační osvědčení, ačkoliv nikdy nic neudělal. To jsou prostě věci opravdu naprosto základní.

Když jsem se v listopadu 1969 vracel z Ameriky, tak o mě hlásali „nepřítel lidu“ a tak podobně. Ferdinand Peroutka mi tehdy říkal: „Prosím vás, co tam budete dělat, vždyť já jsem se v roce 1939 rozhodl, že zůstanu s národem, pak jsem byl v Buchenwaldu a nebyl jsem s nimi jako Masaryk, který k nim jednou týdně mluvil z Londýna. Kvůli tomu už jsem v roce 1948 na nic nečekal.“ A já jsem mu říkal: „Pane Peroutko, víte, můžete mě považovat za blázna, ale já jsem ty lidi někdy k něčemu podněcoval, v těch šedesátých letech a v tom roce 1968, tak si myslím, že za to mám trošinku nějakou odpovědnost, každý se může rozhodnout, jestli chce emigrovat, ale já si myslím, že na to právo nemám.“ A pak jsem se smál a říkal: „Víte, prohráli jsme bitvu, ale musíme vyhrát válku.“ Když jsem se už s tímhle přesvědčením vrátil, tak jsem nevěděl, co bude, jestli to bude trvat dva roky, nebo deset let, nebo jestli se toho vůbec dožiji. Ale pokud se do toho šlo s tímto postojem, tak to by samozřejmě byl úplný nesmysl, abych po deseti, dvanácti letech, jenom kvůli tomu, že mě někdo zavře do kriminálu, vůbec uvažoval o tom, že od toho půjdu. A kromě toho bych to ani neuměl. Když mě říkal jeden můj blízký příbuzný, že snad nemám pud sebezáchovy, tak jsem mu odpověděl: „Nezlob se, mám, protože kdybych dělal něco jiného, kdybych to vzdal, tak pak bych se složil, protože bych ztratil vlastně sebe sama.“

Petruška Šustrová: Stejnou otázku mám také pro Václava Havla. Proč ses po svých návratech vracel k činnosti, o který jsi věděl, že ti vynese další pronásledování? Uvažoval jsi, že bys mohl třeba požádat o studijní cestu někam do zahraničí, kde bys mohl psát hry?

Václav Havel: Neuvažoval jsem o tom, že bych psal hry, když jsem k tomu byl vyzýván. Podobně to říkali Jirkovi, aby nechal psaní sdělení a dokumentů a psal hry, když je spisovatel. Dostal jsem i souhlas policie k psaní her, dokonce i výzvu, abych to dělal. Já bych ale možná měl říct jednu věc. Tady byla zmínka o tom, že je to takové naše veselé vyprávění starých mazáků. Na jedné straně existuje takové klišé, že život v opozici, život disidentský, život chartistů se vyznačoval takřka nepřetržitým strádáním a utrpením, a na druhé, že jsme byli izolovaní od společnosti a od světa. Obojí je napůl pravda a napůl není. Byli jsme možná napůl veselejší, než jsme teď, ale my jsme uvnitř toho ghetta zůstávali normálními lidmi a měli jsme večírky a své důvody k legraci. A taky jsme nebyli v izolaci, protože přece disidenti poznávali nejrůznější prostředí, jak dělali jednou u čerpací maringotky, podruhé tam, potřetí jinde, jako ve skladech a v jiných

nejrůznějších takových zaměstnáních. Tak přišli do styku s lidmi, se kterými by se jinak třeba vůbec nesetkali. Takže to není pravda, že by byli v takové izolaci. Byli v izolaci samozřejmě v tom smyslu, že se jich jejich známí báli, to ano. A v tom smyslu, že museli každý papírek pořád někam schovávat, protože neustále hrozilo, že ho seberou, to bylo velmi nepříjemné. Tehdy nebylo moc počítačů a běhat hned všechno napsané schovávat někam do lesa, to moc komfortní nebylo.

Ještě bych měl zmínit, když si narazila na tu celkovou absurditu, možná dva zážitky. Jeden z nich byl pohřeb mého otce, Ivan je zde a pamatuje, jak mě oblékli do černých šatů Zdeňka Urbánka a přivezli mě do krematoria. Přijel jsem tam v poutech, prošli jsme snad vchodem pro mrtvolu, nebo něčím takovým, potom mi sundali pouta, posadili mě do první řady, odehrál se pohřeb a všichni přátelé, kteří tam byli, mi kondolovali. Vedle mě seděli dva v civilu oblečení prokurátoři a přátelé mi pod rouškou kondolování šeptali do ucha různé informace, kdo je mluvčím Charty a tak podobně. A druhý zážitek, který bych měl zmínit. Už jsem byl asi dva tři roky ve vězení a najednou mě odvedli do nějaké místnosti, kde byli už jacísi tři pražští plukovníci, kteří mi řekli, že mohu dostat milost a jít domů. Ale že musím formálně požádat o milost. A já po všech těch předchozích zkušenostech jsem si říkal, to je nějaká čertovina, v novinách vyjde jenom to, že jsem žádal o milost a tak. A řekl jsem, že se musím poradit s dvěma přáteli. Jmenoval jsem Honzu Litomiského a Václava Valeše. A oni řekli: „Dobře, ale jenom sedm a půl minuty.“ Což jsem nikdy nepochopil, proč to bylo takto limitováno, proč to nebylo pět nebo deset minut, aby to bylo nějak zaokrouhleno. Nakonec jsem milost nenapsal. Husák měl tehdy před cestou do Vídně a chtěl mě tam jako dárek přivést omilostněného – takový dárek vedle křišťálové vázy.

Petruška Šustrová: Chcete se někdo na něco zeptat? Možná jsem opomněla něco podstatného.

Jiří Dienstbier: Snad ještě takovou maličkost k tomu, jak byly ty poměry různé. Hodinu před tím, než jsem šel domů po třech letech, už jsem byl u katru a ještě jsme tam mluvili s Vaškem. Najednou přišel bachař, kterému se říkalo Američan. Ten mě někam odvedl. Ptal jsem se ho, kam mě vede, a on říkal: „Máte tam dva pány z Prahy.“ Tak mě tam odvedl. Přivezli mi vystěhovalecký pas a nabídli mi, že mě ihned odvezou na hranice. Já jsem jim řekl, ať si ho zase schovají do kapsy. Abych si odseděl tři roky a pak se nechal odvézt na hranici, to mi přišlo absurdní. Tak mi řekli, že ho mám u nich, a když neseženu žádné zaměstnání a budu se cítit blbě, tak že si pro něj můžu přijít. Ale kvůli tomu to neříkám. Ale když mě Američan odtud odváděl, tak říkal: „Co chtěli?“ Já jsem říkal: „Přivezli mi pas a chtěli mě hned odvézt na hranice.“ A on mi říkal: „Vy jste blázen, já bych jel hned.“ (*smích*)

Václav Havel: Něco podobného se mi stalo při jednom z posledních, nebo při vůbec posledním mém zadržení, myslím, že to bylo 28. října 1989. Byl jsem zadržen a čekal jsem v autě. Seděl tam se mnou estébák a najednou se mě zeptal: „Tak co, pane Havle, kdy to praskne?“ (*smích*)

Jiří Dienstbier: Když mluvíme o těchto historkách... Při výsleších mnohokrát říkali – vlastně nám to pomáhalo, protože bylo vidět, že se musí kontrolovat – říkali:

„A nemysli zase, že bude nový osmašedesátý rok!“ To byla jedna věc. A pak, a to už je poslední historka, měl jsem předtím, než nás zavřeli, asi dva roky jako vyšetřovatele pana majora Amise. Nevím, jestli jste ho neměli také, nevím, jak se jmenoval, ale říkal si Amis, což samo o sobě byla sranda. Ale mluvil anglicky, francouzsky a německy, měl na starosti Pelikána, Tigrida a všechny tyhle věci. A když byl na podzim 1977 proces s Ledererem, tak jsme byli zadrženi na osmačtyřicet hodin. V Bartolomějské se tehdy snažili dodržovat socialistickou zákonnost, takže mě po těch osmačtyřiceti hodinách zase oblékli do normálních hadrů. Ale ještě půl dne, než ten proces skončil, tak jsem v Bartolomějské seděl s majorem Amisem v jeho kanceláři. Měl tam takovou mladou sekretářku, nechal přinést rohlíky, šunku a plzeňské pivo a diskutoval se mnou o politice. A já jsem mu vysvětloval, jak je to všechno nesmyslné, co dělají. A on mě tak poslouchal a pak mi řekl: „Pane inženýre, vy víte, že nejsem úplně blbej, ale víte taky, že mě nepřesvědčíte, ale možná že si myslíte, že ve mně aspoň něco z toho, co říkáte, zůstane. Nebojte se, nezůstane.“ (*smích*) Vždyť on přece věděl to samé, co já, protože teda nebyl opravdu blbej, tak věděl to samý co já a prostě si zvolil jinou roli. Zeptej se ještě něco Petra, který konečně přišel.

Petr Uhl: Omlouvám se, měl jsem důležité úkoly.

Petruška Šustrová: Prosím pěkně, kdybys mohl, otoč se, tady máš publikum a povídej, jak to bylo s tvým zatčením, jaké jsi měl pocity, jak si prožíval vazbu a zejména jak si pamatuješ na pana soudce Kašpara.

Petr Uhl: Myslíš první zatčení nebo druhé?

Petr Šustrová: Myslím druhý. Vzpomínáme na proces s výborem.

Petr Uhl: Tak druhý proces... Soudce Kašpar byl řadový soudce na jednom z pražských obvodů a potom se stal předsedou Městského soudu v Praze za to, že slíbil (a taky to udělal), že odsoudí Šustrovou, Uhla a další lidi, což se potom stalo v roce 1971. Založili jsme tehdy Hnutí revoluční mládeže, což byla nenásilná skupina proti normalizaci. Každopádně jsme byli aspoň odsouzení za politiku. Za druhé, když mě podruhé zatýkali, tak mě zase soudil soudce Kašpar, protože byl po osmi letech stále předsedou městského soudu. Tehdy mu slíbili, že se stane ministrem a pak se to skutečně stalo. Odsoudil nás a pak dělal do roku 1989 ministra spravedlnosti v české vládě. Když Dáše Burešové předával ministerskou kancelář, tak říkal: „Moment, ještě tady mám jednu věc, kterou jako ministr musím provést. A podepsal stažení stížnosti pro porušení zákona, podle níž měl být zákon porušen v můj prospěch (ta stížnost byla v můj neprospěch) ve věci mé soukromé civilně-právní žaloby proti Rudému právu a panu Jaroslavu Kojzarovi za to, že o mně napsali, že jsem terorista, nebo že jsem měl teroristický plán. Nebyla to pravda, tehdejší soudce mě dal tenkrát v roce 1989 částečně (z jedné třetiny) zapravdu. Což byl velký úspěch. Otázka zněla, jak jsem to prožíval. Už jste tady asi slyšeli, že Václav Havel, moje žena Anna Šabatová a další šli v noci z 28. na 29. května 1979 na flám do Fregaty. A já jsem nikam nešel, tehdy nikoliv proto, že se tam kouřilo, sám jsem tehdy kouřil, ale z nějakých důvodů jsem takové akce málokdy navštěvoval. A když moje žena přišla domů, dostala vyčiměno, protože to bylo někdy okolo půlnoci, nebo nějak.

Hlas z publika: Možná to bylo někdy k ránu.

Petr Uhl: Ne, to bych jí nedovolil. (*smích*) A ráno v pět hodin zazněl zvonek a přišli do bytu estébáci. Potom dělali už za mé nepřítomnosti domovní prohlídku, protože mě vzali do vazby na Ruzyň, kam se dostavil prokurátor, který tenkrát dával do vazby, tehdy ještě vazbu neuděloval soud, ale prokurátor. Bylo to moje desáté nebo patnácté zatčení, byl jsem předtím mnohokrát zadržován, dílem jenom na výslechy, dílem to bylo předvedení, dílem osmačtyřicítka a tak. A předtím jsem měl ještě něco za sebou, takže jsem byl zkušený. Když se tady rozhlídnu, tak tady s námi bohužel není Václav Benda, který byl tehdy s námi, když nás potom na Štědrý den, nebo mezi Štědrým dnem a Silvestrem, vezli z Pankráce na Moravu, do Olomouce.

Jiří Dienstbier: Vezli nás 4. ledna 1980.

Petr Uhl: Tak to bylo až 4. ledna 1980, omlouvám se. Soudkyně Dojčárová to tehdy měla jako stranický úkol, nebo jak to říct, že nás musí odsoudit do Vánoc, a to udělala, protože ten rozsudek padl...

Jiří Dienstbier: Bylo to 21. prosince 1979.

Petr Uhl: To je vlastně jedno. Bylo to zkrátka před Vánoce, ale těsně. My jsme potom čekali pár dnů ve vazbě na Ruzyni a na Pankráci, než nás odvezli. A jeli jsme stejným autobusem až do Olomouce a tam na dvoře soudu, kde byla i věznice, jsem viděl, jak tři moje kamarády, Havla, Bendu a Dienstbiera vedou k takovému velkému a krásnému autobusu a mě vedou do takového malého roburu, do něhož mě zavřeli, dali mi medvěda, což jsou taková složitá pouta, vlastně pás s řetízky, a ještě mě připoutali vždycky k tomu poutku u opasku a strčili mě v tom roburu do prostoru, kde byly těsně u kolen dveře a žádné okénko.

Petruška Šustrová: A ostatní jeli autobusem...

Petr Uhl: Ostatní měli tenkrát autobus a jeli bez klepet. Z Prahy jsme jeli všichni bez klepet. Ty mi dali až v Olomouci.

Jiří Diensbier: Trochu si to pleteš. Když jsme nastupovali na Pankráci, tak jsme byli první čtyři, kteří nastupovali s klepety. A pak nás rozšoupali do všech rohů autobusu, abychom spolu nemohli komunikovat a přivedli ještě dva další s medvědem doprostřed a pak se zaplnil autobus těmi ostatníma mukly.

Petr Uhl: Ano, vlastně jsme měli klepeta.

Jiří Diensbier: Já si to dobře pamatuji, neměli jsme medvěda. A v Pardubicích, kde byla přestávka, jsme zase udělali takový čtverec a s těma klepety nás postavili na čtyři špičky. Ale nejhorší bylo jít s klepety takhle na záchod. (*smích*) Mě tam odvedli a teď to tam lovit s těma klepety z kalhot, to bylo hrozný, to byla děsná věc. Z Olomouce tě odvezli někam na hrad.

Petr Uhl: Na Mírov.

Jiří Diensbier: Zatímco nás odvezli do nějakého blbého lágru, tebe na hrad, tedy jako hradního pána. V tom autobuse už to byla sranda, tam jsme seděli vzadu a já jsem měl u sebe fotku těch deseti, kterou můj syn při posledním rozloučení v Praze propašoval. Propašoval jsem ji až do Heřmanic, kde jsem potom o ni přišel, ale v tom autobuse jsme ji měli.

Petr Uhl: To je zajímavé, že si vlastně nepamatuju na detaily toho zatýkání, jak zněla původní otázka. Ani nevím, kdo mě zatýkal a jak jsem to prožíval. Velmi silně si pamatuji své první zatčení 15. prosince 1969, kdy jsem sebral všechny psychické síly, že jsem prostě v tom autě, když mě vezli z Ruzyně nebo na Ruzyň, odmítal odpovídat. Tehdy jsem řekl: „Ale víte co, já vám na tu otázku neodpovím a jsem zvědavý, co budete dělat. A já nejsem povinen.“ „A jste povinen!“ „A nejsem, a tak když si myslíte, že jsem, tak se mnou něco udělejte.“ A takhle se člověk postupně učil právo. Vzpomínám si na jednu z domovních prohlídek. Tenkrát jsem žil ve společné domácnosti se *Sybillou Plogstedtovou*. Měli jsme doma velmi mnoho francouzských, německých, anglických a ještě dokonce mnoho dalších knížek. A oni to tak brali do ruky a ptali se mě, co to je. A já povídám, že je to kniha. A oni se ptají: „Co to znamená?“ A já jim povídám: „Pánové, já tady nejsem váš tlumočník, překladatel, to si zjistěte.“ Čili když měli takové podezření, že ta kniha je zvlášť, jak se říkalo a ještě dneska bohužel říká, závadová, tak tam napsali – kniha v cizí řeči. A v jakém je to jazyku.

Takže to jsou takové střípky z mého věznění. Petruška to také zažila, jak jsme si vymohli civilní šaty. Tehdy jsme na ně měli zákonný nárok. A o rok později, když se k 1. lednu 1971 zase zpříšňoval řád, už to možné nebylo. Zajímavé je, že vlastně liberální řád přetrvával ještě více než rok po obnovení sovětského dozoru. Příprava změny trvala rok, než byla vypracována. Na začátku jsme tedy byli rok, co se týká návštěv, balíků, dopisů a civilu a tak dále, v poměrně slušných poměrech. Od 1. ledna 1971 tam bylo napsáno, že náčelník může civilní šaty povolit, tak jsme šli všichni na raport k náčelníkovi a požádali jsme ho, že jsme tam víc než rok a aby to prodloužení povolil. On to tehdy udělal, protože jsme měli těsně před soudem. To první věznění v letech 1969–1973 ovšem pro mě bylo daleko tvrdší a těžší. Taky se odehrávalo bez jakýkoliv známé solidarity, byť někteří trockisti tehdy v Paříži obsadili československé obchodní zastoupení na *Rue Bonaparte* a udělali tam improvizovanou tiskovou konferenci. Policajti tehdy dvacet minut stáli na chodníku, všiml si toho i francouzský tisk, že jinak francouzští policajti zasahují ihned a tady jim to trvalo dvacet minut, než demonstranty vyhnali z československého území. Ovšem kromě těchto ojedinělých prvků solidarity nebylo nic. Člověk byl ztracený. Když mi bachař řekl, vy živý nevyjdete, tak jsem z toho byl celý týden špatný, protože jsem čekal, kdy mě zabijí. V tom druhém případě, to bylo jinak. Řekněme to na rovinu, bylo to nejen kvůli Chartě, ale i kvůli Václavu Havlovi osobně a jeho věhlasu jako spisovatele a dramatika, jehož hry se skutečně hrály v cizině a ve Spojených státech. Díky tomu byl režim opatrnější. Měl jsem tehdy takový relativní pocit jistoty, že vyjdu po těch pět let živý.

Petruška Šustrová: Ještě ti položím jednu poněkud osobnější otázku. Uvedu jí historickou, která se stala po tvém návratu na Hrádečku, kdy jsi odmítal pít jakýkoliv alkohol

a pořád si říkal, že budeš běhat. A my jsme ti říkali, že běhat v Anglické ulici je naproste šílenství a sebevražda, načež si nám slíbil, že budeš běhat v Českém lese. A potom se tě někdo na té oslavě narozenin Olgy zeptal: „Petře, proč ty vlastně nechceš pít alkohol?“ A ty jsi tehdy říkal: „Protože když vypiju nějaký alkohol, tak si nepamatuju úplně přesně, co jsem říkal nebo dokonce dělal, motá se mi hlava a je mi druhý den ráno velmi špatně.“ A Václav Havel na to odpověděl: „Ano, to jsi na tom jako my všichni, ale my ostatní to z nějakých důvodů děláme dál.“ (smích) Ale my jsme tady slyšeli vyprávění našich tří kolegů a přátel o tom, jak je to těžké, když se člověk vrátí z vězení, jak je vlastně ve vězení všechno nalinkované a jednodušší. Jaká je tvoje zkušenost?

Petr Uhl: Moje zkušenost je taková, že jsem potom založil z takové nostalgie album fotek z té doby a na první stránku alba jsem vlepil fotky své ženy a fotku znaku Charty. Dole jsem k nim napsal: „Čekaly mě obě.“ (smích) Já to teď nedokážu říct, která byla pro mě významnější. V kriminále byla významnější samozřejmě Charta... (smích)

Když jsem byl zavřený 29. května 1979, tak mě potom museli pustit 29. května 1984. Nakonec mě museli pustit o den dříve, protože mě tehdy zatýkali v pět ráno a nebyli technicky schopni mě v pět ráno pustit. Beru to jako takový detail, jak při takovýhle blbosti dbali, aby neporušili místní předpisy nebo zákon.

Po zatčení nás denně vodili na dvacet minut nebo na půl hodiny do takzvaného teletníku, kde byly třímetrové stěny. Byla to plocha asi dvacet metrů čtverečních. Normálně tam společně chodilo osazenstvo dvou či tří cel. My jsme tam chodili jenom z jedné cely, abychom se s nikým nestýkali. Když bylo asi čtrnáct dnů od zatčení, tak jsem tam viděl na dřevěných dveřích nápis vyrytý nějakým hřebíkem nebo čím, že do VONS vstoupilo dvanáct nových členů. Nás bylo zavřených jenom deset a najednou dvanáct nových členů, byli mezi nimi také Petruška Šustrová, Karel Freund a další. A to jsou lidi, kteří nás vlastně zachránili. Já jsem to ovšem tehdy nevěděl, že to byla Petruška Šustrová, když jsem to četl. Ale přece jenom při návštěvách se to dalo naznačit. Ta solidarita byla výrazná.

Když jsem se vrátil, tak jsem se teprve dozvěděl, že tehdy byla represe mnohem širší, nebylo to jenom naše zavření, stačí vzpomenout například akci „Asanace“ nebo mlácení lidí. Ještě před námi zavřeli Alberta Černého, po nás Rudolfa Battěka, Petra Pospíchalů nebo Jirku Gruntoráda. Když jsem se vrátil, už byl dva roky venku Jirka Dienstbier, o rok později Václav Havel a Václav Benda. Potom jsem dělal v kotelně, což mi zprostředkoval Jirka, který ovšem dělal v lepší kotelně. Pracoval jsem v koksové kotelně asi dva roky, tam jsem si zlomil žebra, ještě do dneška se tomu na rentgenu díví. Atmosféra ve společnosti se postupně zlepšovala, to už vlastně byla taková mírná liberalizace režimu, která se potom za glasnosti a perestrojky urychlila. Ale ještě se stále zavíralo, ale už se zavíralo na čtrnáct dní. Nás se snažili od ostatních už jen izolovat, protože říkali, že už s námi nic neudělají. Jednou z výjimek byl případ Petra Pospíchalů v roce 1987. Represe už byla spíše taková individuální, už do vězení nešly celé skupiny.

Petruška Šustrová: Ale sedí se vždy individuálně...

Petr Uhl: Chci ještě jenom připomenout nejen Chartu 77 a VONS, ale také všechny iniciativy, které se na ní nabalovaly. Působily vedle Charty, ale většinou s ní dosti úzce

spolupracovaly. Byly to různé kulturní aktivity, ekologické, náboženské a další. V letech 1988 a 1989 najednou toho bylo strašně moc, časopisů a kulturních věcí. Například *Lidové noviny*. Když jsem se vrátil z vězení, tak jsem se hodně zabýval vydáváním časopisu Informace o Chartě 77. Postupně jsme to nejdříve stáhli z měsíčníku na tři neděle a na konci už jsme vydávali jedno číslo za čtrnáct dnů. Bylo to dvacet tučných stránek. Také se postupně zvyšoval náklad, až dosahoval 800 kusů. Byla to inspirující doba.

Pokud se jedná o rozpory v Chartě 77, můžete si vzít knížku k jejímu dvacátému výročí, kde jsem je popsal. Začal jsem písmenem „A“, skončil jsem písmenem „Z“. Každé písmeno představuje nějakou hádku, nepříjemnost a polemiku. Jak už to v životě bývá, když jsem došel do Z, tak jsem napsal: „Protože česká abeceda více písmen nemá, končím.“

Petruška Šustrová: Arménská abeceda má třicet devět písmen, takže příště to napiš v arménštině (*smích*). Doufám, že jste se nenudili, hostům děkuji za jejich vzpomínky a všem děkuji za pozornost.